

РОЗДУМИ ПРО СИНЕРГЕТИЧНУ КОНЦЕПЦІЮ ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Розглянуто питання доречності та виправданості використання методологічних принципів синергетики для дослідження мовних і мовленнєвих явищ.

Ключові слова: мовна система, природні системи, теорія синергетики, лінгвосинергетика, мовленнєва діяльність.

За останні кілька десятиріч лінгвістична наука поповнилася низкою нових наукових понять, які не тільки збагатили її науково-теоретичний апарат, а й значною мірою вплинули на формування нових підходів до тлумачення мови як основного атрибуту сутності людини, до пошуку адекватних пояснень особливостей функціонування її елементів у різних розумово-мовленнєвих актах, які здійснює людина. До класу таких науково-термінологічних нововведень останніх років належить поняття “синергетика”, яке, за даними французьких словників, є ад’єктивним дериватом від іменника “синергія” (від грец. *syn* – “спільна” і *ergasia* – “робота”, “дія”).

У словнику Еміля Літтре *Dictionnaire de la langue française*, що вийшов друком у другій половині XIX ст., слово “*synergie*” (синергія) подано як термін фізіологічної науки з таким тлумаченням змісту: “Узгоджена взаємодія, сукупність зусиль різних органів, різних мускулів. Об’єднання різних органів для реалізації певної функції” [35, с. 2116]. Аналогічне тлумачення цього слова знаходимо і в сучасному словнику французької мови *Le nouveau Petit Robert*, щоправда дата його появи заглиблюється на одне століття, тоді як похідне слово “синергетика” датується 1865 роком [36, с.2193]. Отже, синергія – це злиття енергій кількох чи багатьох чинників певного явища, взаємодія яких породжує якісно нову сутність цього ж явища, що було б неможливим, якщо б ці чинники діяли незалежно один від одного. Відповідно, слово “синергетика” означає спільну узгоджену взаємодію деякої сукупності елементів, які утворюють дещо ціле, що якісно відрізняється як від кожного окремого елемента цього цілого, так і від їхньої суми.

Ця коротенька історична довідка щодо походження слова “синергетика” є, на наш погляд, важливою в тому сенсі, що в науковій літературі неможливо знайти характеру нерідко зустрічаємо твердження, що автором даного термінологічного поняття є професор Штудгартського університету Г. Хакен – засновник синергетичного напрямку досліджень у природничих науках. Насправді заслуга цього вченого полягає тільки в тому, що він збагатив зміст цього

поняття та універсалізував сферу його застосування.

У трактуванні самого Г. Хакена, синергетика – це нова дисципліна (хоча, на думку багатьох фахівців, в тому числі й Хакена, синергетика ще не сформувалася як окрема наука, тому більш правильним було б вважати її науковим напрямком), яка інтегрує в собі методи й принципи багатьох наук для дослідження закономірностей розвитку різних за своєю природою систем. Тобто об’єктом вивчення цієї науки є “взаємодія багатьох підсистем (переважно однакових або частково різних видів), в результаті чого на макроскопічному рівні виникає нова структура і відповідне функціонування” [30, с. 15]. За задумом Г.Хакена, синергетика покликана відігравати роль метанауки, завдання якої – виявляти й узагальнювати універсальні закономірності поведінки складних динамічних систем, незалежно від їхньої природи.

Наукові погляди Г. Хакена на процеси організації та самоорганізації системних об’єктів, що відбуваються під впливом різних чинників внутрішнього та зовнішнього порядків, процеси, які він назвав синергетикою, викликали справжній бум у науковому світі. Деякі вчені побачили в теорії синергетики Г. Хакена початок нової наукової революції.

Не дивлячись на те, що синергетика, за визнанням самого Г. Хакена, – наукова “галузь, досить далека від завершення” і в ній зроблено “лише перші кроки” [31, с. 32], ідеї автора швидко стали предметом філософського осмислення [див.: 1; 7; 14] і набули широкої популярності серед представників різних наук. Експансія науково-методологічних принципів синергетичної теорії Г.Хакена охопила не тільки природничі науки, на матеріалі яких вона була сформульована, а й науки гуманітарного ЦИКЛУ, й взагалі різні сфери людської діяльності, включно до реклами [див.: 14; 19]. Таке стрімке поширення ідей синергетики, використання синергетичного підходу до тлумачення загальних закономірностей становлення та розвитку систем будь-якої природи не завжди схвально сприймається науковцями. А.І. Тишин, наприклад, проаналізувавши різні критичні погляди на синергетику як на новий науковий напрям, виділяє у статті “*Лики синергетики*” шість позицій, за якими її критикують. У двох останніх він пише: “У синергетиці більше загадок, дивацтва, невизначеностей, постановок нових питань, ніж ясностей, там більше незнання, ніж знання, більше неоднозначності і метафоричності, ніж визначеності і обґрунтування. Багато положень си-

нергетики погано піддаються або зовсім не піддаються верифікації, експериментальній перевірці, позитивним, чуттєвим критеріям істинності” [29].

Багато видатних учених, представників природничих наук, вважають, що ті явища, які синергетика мовби дозволила виявити й описати, давно відомі й описані, так що “саме слово “синергетика” не принесло в науку ні нового предмета, ні нового методу” [див.: 18; 10; 27].

Полеміка між прихильниками синергетики та її противниками, як це переважно буває у наукових дискусіях, не дала однозначної відповіді не тільки на те, що вона собою являє, тобто чи це є “новий науковий підхід”, “нова наукова парадигма”, так звана “наука Х”, “метанаука” чи просто “нова філософська методологія” а й на те, що є предметом її вивчення [див.: 16; 29]. Немає в теоретиків синергетики чіткого розуміння того, чим синергетика відрізняється, наприклад, від “теорії динамічного хаосу”, “теорії відкритих систем”, “теорії дисипативних структур” І. Пригожина, “теорії коливань” Л.І. Мендельштама та інших споріднених з нею теорій. Словом, навіть у природничих науках, на матеріалі яких Г. Хакен сформулював свою теорію синергетики, її науково-теоретичний статус досі залишається невизначеним. У зв’язку з цим цілком закономірно постає питання правомірності та доцільності використання її методологічних положень у гуманітарних науках – питання, яке вже неодноразово обговорювалося в науковій літературі різного спрямування [5; 8; 14], проте не вичерпало себе як **актуальна наукова проблема**, зокрема у філологічних дисциплінах. У мовознавстві, наприклад, з’явився навіть термінологічний “клон” синергетики – “лінгвосинергетика”, яку визначають як “новий напрям лінгвістичних досліджень, який розглядає мовну систему як складну, відкриту, нелінійну, що функціонує за рахунок взаємодії власних підсистем й інших зовнішніх систем (етносу, його культури, свідомості, соціуму) і перебуває у стані більшої чи меншої рівноваги, маючи регуляторні механізми, які забезпечують динаміку, самоорганізацію та збереження мовної системи” [25, с. 306].

Метою даної статті є критичне осмислення наукової сутності окремих положень лінгвосинергетики, правомірності застосування термінологічних понять та методологічних принципів синергетики до аналізу мовного матеріалу.

Наш науковий інтерес зумовлений тою обставиною, що в мовознавстві все частіше з’являються дослідження, у яких науково-теоретичну основу складає така загадкова для традиційної лінгвістики термінологія, як нелінійна нерівноважна система, біфуркація, флуктуація, атрактори, параметри порядку, фрактали тощо, яку трактують як “новий напрям, скерований на вироблення трансдисцип-

лінарної методології для пояснення взаємозалежності макро- та мікрорівнів в організації складної системи” [26, с. 1]. Водночас не знаходимо переконливих аргументів щодо того, як ці синергетичні явища поведуть себе в мові, чи рівнозначна їхня функція тій функції, яку вони виявляють в інших природних системах. Автори праць, виконаних у руслі лінгвосинергетики, обмежуються часто повторенням загальних міркувань Г. Хакена та його послідовників про те, що являє собою синергетичний процес, як він відбувається в складних системах, що еволюціонують, та які механізми ним керують, не підкріплюючи висловлені положення конкретними мовними фактами, які б довели реальність цього процесу. У цьому випадку варто нагадати відомий в лінгвістиці вислів А. Мейє, який стверджував, що “наука живе доказами, а не істинами”. Якраз переконливих доказів щодо доцільності застосування положень теорії синергетики до пояснення мовно-мовленнєвих процесів та їх ефективності поки що бракує.

Розглянемо для прикладу головний постулат синергетики, згідно з яким будь-яка складна природна система (а мова належить саме до таких систем) самоорганізується. Щодо процесу самоорганізації, то треба зауважити, що Г. Хакен в різних роботах наголошує, що система є самоорганізуючою, якщо на неї не здійснюється зовнішній вплив, який нав’язує їй якісно нову структуру або функціонування [див.: 31, с. 28-29; 32, с. 15].

Отже, як самоорганізується мовна система? Чи адекватний цей процес тим синергетичним процесам, які відбуваються в системах природничих наук, таких як фізика, хімія чи біологія? Як цей процес відбувається в мовній системі, чи можна виявити й описати його з позицій синхронії? І загалом, чи можна розглядати систему мови, яка за своєю природою є ідеальною системою, з точки зору синергетичних принципів систем матеріального світу?

Шукаючи відповіді на поставлені тут запитання, звернемося насамперед до праць Г. Гійома, геніального за глибиною аналізу мовно-мисленнєвих фактів французького мислителя ХХ ст. Вчений неодноразово звертався в своїх лінгвістичних роздумах до питання мовної системи, до аналізу її мовної сутності. Його думки інколи вражають своєю передбачливістю. Так, уже в лекціях, прочитаних у 1943–1944 рр., вчений пояснює відмінність мовної системи від фізичної. Мовна система – це “абстрактна реальність”, яка репрезентує зв’язки певного кола мовних одиниць у людській свідомості [12, с.105]. Іншою є природа фізичної системи. Система світу, за якою спостерігає фізик, є “сталім об’єктивним явищем” [там само, с. 60].

Отже, наскільки є правильним з позиції цієї від-

мінності застосувати синергетичні методи, які розроблено для об'єктивно існуючих систем у матеріальному світі, тобто матеріальних систем, до опису ідеальних систем, що існують у свідомості людини? Чи можливо в цих ідеальних (абстрактних) системах виявити точки біфуркації, флуктуації, атрактори, параметри порядку тощо, які мають місце, за Г.Хакеном, в самоорганізації матеріальних системах? Крім того, якщо розглядати синергетику як взаємодію систем різної природи, то в такому разі, говорячи про синергетичні процеси в мові, ми повинні інтерпретувати ці процеси з позиції нейронної психомеханіки носіїв мови, яка регулює ці процеси. Чи можливо це? Відповідь на це запитання дає нам сам Г. Хакен. Він пише: “Візьмемо крайній випадок – мозок. Підсистемами тут є нейрони і зв'язки між ними. Хімічні й електричні процеси в них описуються величезною кількістю мікроскопічних змінних. Параметрами порядку є в кінцевому рахунку думки. Обидві системи впливають одна на одну (...). Значить, для повного опису функціонування мозку недостатньо розглядати тільки електрохімічні процеси. Більше того, сукупність думок знову утворює деяку макроскопічну систему, параметри порядку якої нам не відомі. Для їх адекватного опису нам знадобляться нові концепції, які виходять за межі нашого мислення – не вирішувана проблема для нас” [30, с. 34].

Зі сказаного однозначно випливає, що описати найронні процеси, які відбуваються в мозку носіїв мови і мають безпосередній стосунок до функціонування мови як системного утворення, є непосильним завданням і для автора синергетики. Проте для філологів, як не дивно, цей загальновідомий факт не є суттєвою перешкодою у дослідженні “синергетичних процесів” не тільки в мові як складній еволюційній системі, а й в різних дискурсних актах, в тому числі й текстах, де взагалі самоорганізація мовних одиниць як така відсутня, оскільки тут діють психологічні закони мислення людини, які керують процесами мовлення. Тобто елементи мовної системи, які мовець використовує в мовленні, організуються його інтелектом, а не самоорганізуються. Самоорганізуючою системою тут може виступати тільки, як зазначає Хакен, нейронна структура мозку, але ця сфера розумово-мовленнєвої діяльності людини недоступна для синергетичних досліджень. Більше того, ця діяльність, як зауважив Ф. де Соссюр, “багатогранна й різномірна; протікаючи одночасно в ряді ділянок, будучи одночасно фізичною, фізіологічною й психічною, вона, крім того, стосується сфери індивідуального і сфери соціального; її не можна однозначно віднести до жодної категорії явищ людського життя, оскільки невідомо, яким чином усно-

му цьому можна надати єдності” [27, с. 48].

З урахуванням сказаного синергетичний підхід (підхід у теоретичній концепції Г.Хакена) до аналізу мовленнєвих актів чи текстів втрачає всякий сенс. Попри це, в сучасній лінгвістичній літературі з'являється все більше й більше “еврестичних” праць, в яких процеси структурно-сислової організації дискурсних одиниць аналізуються з наукових позицій синергетичних категорій, властивих суто природничим системам (див., напр., праці Белоусова К.І. [3], Блазної Н.О. [4], Бронник Л.В. [6], Гураль С.К. [11], Домброван Е.І. [15], Єнікієвої Є.М. [17], Кривко І.П. [21], Москальчук Г. Г. [22], Олизько Н.С. [23] та багато ін.).

У цьому питанні ми цілком підтримуємо думку О.О. Коблякова, який вважає, що пряме перенесення синергетичних ідей в мову неможливе через відсутність міждисциплінарної метамови, оскільки це “обов'язково приведе до вульгарних зовнішніх аналогій до “термінологічного галасу” без належного розуміння самої суті явища [20].

Висловлені тут міркування йдуть врозріз з думками багатьох мовознавців, які вважають, що мовлення за своєю природою є синергетичним явищем. Ф. С. Бацевич твердить, наприклад, що “синергетична сутність мови найповніше виявляється у першу чергу, в межах мовленнєвої діяльності, у спілкування (модус Комунікація), у другу чергу – у мові як складно організованій системі одиниць і категорій різних рівнів (модус Мова)” [2, с. 49].

Заперечуючи синергетичний характер мовленнєвої діяльності, з мотивів викладених вище, ми допускаємо існування в мові синергетичного руху. Адже мова як цілісна знакова структура постійно еволюціонує, що можна кваліфікувати з певною долею умовності (ця доля стосується людського чинника, без якого еволюція мови неможлива, що найпереконливіше доводять так звані “мертві мови”) як саморозвиток. Але й в цьому випадку розвиток мовної системи не дорівнює сукупності тих синергетичних процесів, які відбуваються в матеріальних системах. Розглянемо для прикладу таке синергетичне поняття як *біфуркація*.

За визначенням синергетиків, біфуркація (*лат. bifurcus* – роздвоєний) – це стан динамічної системи, в якій визначається вибір напрямку її подальшого руху, в результаті чого вона набуває нових властивостей або ж розпадається. Цей стан не є раптовим, одномоментним. Зміна траєкторії руху системи відбувається продовж тривалого часу, тобто вирішальну роль відіграє тут, як зазначає Г.Хакен, параметр “час” [32, с. 41]. До того ж явище біфуркації характеризується еволюційною неоднозначністю: “яку з можливих структур у певній

точці “обере” система, яким шляхом піде її подальший розвиток або навіть відбудеться її розпад – усе це залежить від випадкових факторів і передбачити це не можна” [33, с. 21]. І справді, вибір нерівноважною системою подальшого руху залежить від незначних за своєю роллю флуктуацій. З історії французької мови відомо, наприклад, що початки її зародження пов’язані зі зміною природи наголосу в латині: музикальний наголос класичної латини трансформувався у силовий наголос народної латини, що початково вплинуло на редукцію системи голосних цієї мови, а вже потім позначилося на зміні граматичних форм слів і загалом на граматичній системі. Але ці структурні зміни стали помітні й зрозумілі приблизно десять століть опісля, коли латинська мова трансформувалася через гало-романський діалект в романські мови.

Цей факт дає підстави стверджувати, що якщо навіть у мовній системі нині відбуваються якісь флуктуаційні процеси, а вони безумовно наявні, то їх результат у вигляді біфуркаційного розгалуження, за яким система набуде нових якостей, причому таких, які змінять чи лише дещо видозмінять її природу, треба очікувати в далекому майбутньому. З огляду на це, постає питання: чи коректно розглядати такі синергетичні поняття як “флуктуація” та “біфуркація”, як зрештою і інші, в площині синхронії, стосовно дискурсів, породжених мовними одиницями, які відображають нинішній стан розвитку мовної системи? Ми переконані, що ні, що й намагаємося довести всім вищевикладеним. Однак це зовсім не означає, що методи синергетики не прийнятні для дослідження мовних систем. Сфера їх застосування – історія мови, тобто діахронний аспект дослідження мови. Саме цей аспект має стосунок до синергетики, яка, тим не менш, має іншу природу в порівнянні з синергетикою природних систем – вона антропоцентрична. А це означає, що мова й людина складають єдину інтегровану систему. Відповідно, людину не можна вивчати поза мовою, а мову – поза людиною.

Підсумовуючи все вище сказане зазначимо, що перспектива досліджувати мову як синергетичну сутність є, безперечно, привабливою і може виявитися продуктивною, якщо розглядати її, поперше, в історичному ракурсі, а по-друге, в тісній єдності з нейролінгвістичними характеристиками носіїв мови, які, власне, й визначають способи та шляхи її системної еволюції. Адже, як твердить Г. Гійом, з думкою якого не можна не погодитися, мовна система “є прямим продуктом людського розуму, а не історичним продуктом мови” [34, с. 415]. Останнє підводить до думки, що синергетичні процеси в мові мають двояку природу, що буде предметом розгляду в іншій статті.

Література

1. Аршинов В.И. Синергетическое движение в языке // Самоорганизация и наука: опыт философского осмысления / В.И.Аршинов, Я.И.Свирский. – М.: МГУ, 1994. – С. 33 – 48.
2. Бацевич Ф.С. Духовна синергетика рідної мови. Лінгвофілософські нариси: [монографія] / Флорій Семенович Бацевич. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2009. – 192 с.
3. Белоусов К.И. Форма текста в деятельности освещении (теоретико-экспериментальное исследование): автореф. дис. канд. филол. наук: спец. 10.02.01 – русский язык / Константин Игоревич Белоусов. – Кемерово, 2002. – 19 с.
4. Блазнова Н.А. Точечные аттракторы в структуре текста: автореф. дис. канд. филол. наук: спец. 10.02.01 – русский язык / Наталья Анатольевна Блазнова. – Кемерово 2002. – 20 с.
5. Борботько В. Г. Принципы формирования дискурса: От психологи к лингвосинергетике / Борботько Владимир Григорьевич. – Изд. 2-е, стереот. – М.: КомКнига, 2007. – 288 с.
6. Бронник Л. В. Понятие аттрактора и лингвистическая теория: о трудностях интеграции научного знания (на примере дискурсивного акта) / Вестник Челябинского гос. ун-та. – № 43: Филология. Искусствоведение, 2009. – Вып. 39. – С. 21–26.
7. Буданов В. Г. Синергетика: история, принципы, современность [Электронный ресурс] / В.Г. Буданов. – Режим доступа: <http://spkurdyumov.narod.ru/SinBud.htm>.
8. Буданов В. Г. Принципы синергетики и язык / В. Г. Буданов // Философские науки. – М.: ИФ РАН, 2002. – Вып. 8: Синергетика человеческой реальности. – С. 340 – 353.
9. Валігура О.Р. Синергетичний підхід до дослідження процесів породження інтерферованого мовлення білінгвом / Ольга Романівна Валігура // Записки з романо-германської філології. – Одеса: Фенікс, 2011. – Вип. 26. – С. 26-35.
10. Губин В. Б. Псевдоэнергетика – новейшая лженаука // В защиту науки [отв. ред. Э.П.Кругляков]. – М.: Наука, 2006. – С. 110 – 119.
11. Гураль С. К. Синергетика и лингвосинергетика // Вестник Томского государственного университета: Филология, 2007 р. – № 302. – С.7–9.
12. Гийом Г. Принципы теоретической лингвистики/ Г. Гийом [пер. с фр. П.А.Скрелина]. – изд. 2-е, испр. – М.: Едиториал УРСС, 2004. – 224 с.
13. Данилов Ю.А. Что такое синергетика / [Электронный ресурс] / Ю.А.Данилов, Б.Б. Кадомцев. – Режим доступа: <http://spkurdyumov.narod.ru/KFDOMCEV.htm>
14. Данилов Ю.А. Роль и место синергетики в современной науке [Электронный ресурс] / Ю.А. Данилов. – Режим доступа: <http://spkurdyumov.narod.ru/DANILOV.htm>
15. Домброван Т.І. Актуалізація синергетичного підходу в сучасних лінгвістичних дослідженнях / Т.І. Домброван // Записки з романо-германської філології. – Одеса: Фенікс, 2011. – Вип. 26. – С. 51-58.
16. Дульнев Г.Н. Роль синергетики в формировании нового мышления [Электронный ресурс] / Г.Н. Дульнев. – Режим доступа: www.yro.narod.ru/bibliothecf/Dulnev.htm
17. Єнікієва С.М. Системність та розвиток словотвору сучасної англійської мови: [монографія] / Санія Маратівна Єнікієвна. – Запоріжжя: Запорізький національний

- університет, 2006. – 304 с.
18. Климонтович Н. Ю. Синергетика: лозунг или наука? // Знание – сила. – 1982. – № 9 [Электронный ресурс] / Н.Ю. Климонтович. – Режим доступа: www.sins.xaoc.ru/articles/articles_2003.html
 19. Климонтович Н. Ю. Воздушные замки синергетики? // Знание – сила. – 1983. – № 7 [Электронный ресурс] / Н.Ю. Климонтович. – Режим доступа: www.sins.xaoc.ru/articles/articles_2010.html
 20. Кобляков А. А. Синергетика, язык, творчество [Электронный ресурс] / А.А.Кобляков. – Режим доступа: <http://spkurdyumov.narod.ru/Koblyakov/Sasha3.htm>
 21. Кривко И. П. Специфика синонимической аттракции в лексиконе индивида: синергетический подход: автореф. дисс. канд. филол. наук: спец. 10.02.19 – теория языка / Кривко Ирина Петровна. – Курск, 2010. – 21 с.
 22. Москальчук Г. Г. Структура текста как синергетический процесс / Г.Г. Москальчук. – М.: Едиториал УРСС, 2010. – 296 с.
 23. Олизько Н. С. Синергетические принципы организации художественного дискурса постмодернизма / Н.С. Олизько. – Вестник Челябинского гос. ун-та, 2009. – № 10 (148): Филология. Искусствоведение. – Вып. 30. – С. 84–87.
 24. Пономаренко В.О. О принципах синергетического исследования речевой деятельности // В.О. Пономаренко. – Вопросы филологии, 2007. – №1. – С. 14-23.
 25. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О.О.Селіванова. – Полтава: Довкілля. – К., 2006. – 716 с.
 26. Семенець О.О. Лінгвістична синергетика ідіолекту Євгена Маланюка: автореф. дис. д-ра филол. наук: спец. 10.02.01. – українська мова / О.О. Семенець. – НАН України. ін-т мовознав. ім. О.О.Потебні. – К., 2005. – 36 с.
 27. Соссюр Ф. де. Труды по языкознанию / Ф. де Соссюр; пер. с франц. А.А.Холодовича. – М.: Прогресс, 1977. – 695 с.
 28. Тарасова Е.В. Синергетические тенденции в современной лингвистике / Е.В.Тарасова // Вісник Харківського нац. ун-ту імені В.Н.Каразіна: зб.наук.пр./наук. ред. Шевченко І. С. – Харків: Константа, 2000. – №500. – С. 3 – 9.
 29. Тишин А. И. Лики Синергетики // Вестник КРСУ, 2002. – №3 [Электронный ресурс] / Тишин А. И. – Режим доступа: <http://krsu.edu.kg/ vestnik/2002v3/a02.html>
 30. Хакен Г. Синергетика/ пер. с англ. В.И.Емельянова [под ред. Ю.Л.Климонтовича] / Герман Хакен. – М.: Мир, 1980. – 404 с.
 31. Хакен Г. Информация и самоорганизация: макроскопический подход к сложным системам: пер. с англ. Ю.А.Данилова / Герман Хакен. – М.: Мир, 1991. – 240 с.
 32. Хакен Г. Синергетика: иерархии неустойчивостей в самоорганизующихся системах и устройствах: пер. с англ. Ю.А.Данилова. – М.: Мир, 1985. – 423 с.
 33. Цыкин В. А. Синергетика как пост классическая трансформация научного знания // Цыкин В.А. – Філософські науки: Зб. наук, праць (за матеріалами Всеукраїнської конференції “Філософські проблеми синергетики: посткласична трансформація наукового знання”). – Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2003. – С. 18 – 25.
 34. Boone A. Dictionnaire terminologique de la systématique du langage// Annie Boone, André Joly.– Paris : L’Harmattan,1996. – 443 p.
 35. Littré E. Dictionnaire de la langue française / Emile Littré. – P. : Librairie Hachette et Cie, 1874.– Т.4. – 2628 p.
 36. Le nouveau Petit Robert : Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française / Texte remanié et amplifié sous la direction de Josette Rey-Debove et Alain Rey. – Paris : Dictionnaire le Robert, 1999. – 2552 p.

The paper deals with the problem of relevance and rightness of the use of the methodological principles of synergetics to the study of language and speech phenomena.

Key words: *language system, material system, theory of synergetics, linguo-synergetics, speech activity.*

Рассмотрен вопрос целесообразности и правомерности использования методологических принципов синергетики в исследованиях языковых и речевых явлений.

Ключевые слова: *языковая система, природные системы, теория синергетики, лингвосинергетика, речевая деятельность.*